

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

кандидата мистецтвознавства, доцента *Лігус Ольги Марківни*
на дисертацію *Лисички Олександра Миколайовича*
**«Композиторські пошуки Едварда Елгара: етапи творчої еволюції
(на матеріалі оркестрових творів)»**,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 музичне мистецтво

Актуальність теми дисертації. Сучасне музикознавство надає важливого значення вивченню стильових процесів у музиці різних національних культур, адже стиль – це базова категорія музичного мислення, що розкриває його оригінальність, неповторність і цілісність. Дисертація Олександра Лисички, в якій простежено еволюцію симфонічного стилю англійського композитора кінця XIX – початку XX століття Едварда Елгара, органічно вливається у річище окресленого дискурсу.

Перспективним видається також звернення автора до маловідомої в Україні творчої постаті Е. Елгара – яскравого представника Новоанглійського ренесансу, чий національно виразний стиль гармонійно поєднав традиції пізнього романтизму та інноваційні пошуки раннього модернізму. Симфонічні опуси Е. Елгара в українському філармонічному репертуарі – доволі рідкісне явище, однак ця музика дедалі зацікавлює наших виконавців. Нещодавно дві симфонії композитора прозвучали в Києві у виконанні Національного заслуженого академічного симфонічного оркестру під орудою Наталії Пономарчук. Тож аналітичне осмислення оркестрової творчості Е. Елгара, здійснене Олександром Миколайовичем, уявляється своєчасним логічним кроком у популяризації доробку англійського митця та першим вагомим внеском у розвиток української наукової елгаріани.

Наукова новизна дослідження. Подана до захисту дисертація є фундаментальною працею, в якій уперше обґрунтовано концепцію еволюції художнього стилю Е. Елгара, яку складають чотири етапи: «етап спроб» – «етап успіху» – «етап реалізації» – «етап переосмислення». На підставі

детального аналізу значного масиву оркестрових творів, написаних у різні періоди біографії композитора, досліднику вдалося уперше схарактеризувати особливості його симфонічного мислення та виокремити на кожному етапі еволюції стильові константи, обумовлені тісною взаємодією національного та загальноєвропейського чинників.

Новаторська сутність роботи полягає також у комплексному міждисциплінарному підході автора, охоплюючи історичний, естетичний, жанрово-стилістичний, ментальний та психоемоційний ракурси розгляду творчої індивідуальності Е. Елгара в контексті розвитку англійської національної культури. Принагідно зазначимо, що найбільш актуальні музикознавчі праці написані саме на стику різних галузей знань, отже, і з цих міркувань робота О. Лисички вписується у домінуючі тренди сучасної науки.

Новизна дисертації виявляється і в залученні до наукового обігу опрацьованого дисертантом цілого корпусу зарубіжних досліджень, присвячених Е. Елгару та англійській музичній культурі. У зв'язку з цим приємно вражає вільне володіння автором іноземними мовами: у солідному за обсягом списку літератури подано майже 130 англomовних наукових праць.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дисертації О. Лисички не викликає сумнівів. Теоретична вага роботи зумовлена, передусім, перспективою розвитку її основних ідей і положень у дослідженні стильових процесів у музиці різних національних культур.

Практична цінність дисертації вбачається у можливостях включення її результатів у лекційні курси навчальних дисциплін вищої музичної освіти («Історія світової музичної культури», «Історія оркестрових стилів», «Аналіз музичних творів», «Диригування симфонічним оркестром» тощо). Позитивно відзначу, що одна з таких можливостей вже була успішно реалізована: йдеться про розроблений і прочитаний автором вибіркового англomовний курс *“English music of the New Renaissance era”* в рамках викладання

дисципліни «Історія музики» для студентів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (І семестр 2022–2023 н. р.).

Структура та зміст дисертації, відповідність вимогам щодо обсягу й оформлення. За структурою, змістом, обсягом та оформленням дисертація відповідає усім встановленим вимогам. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку літератури та додатків. Основному тексту роботи передують анотації українською та англійською мовами.

У Першому розділі розглянуто різноманітні аспекти творчої постаті Е. Елгара (соціальний, ментальний, психоемоційний, релігійний), крізь призму яких розкривається оригінальність музики митця, її національна сутність. Дисертант акцентує увагу на парадоксальності особистості композитора, що великою мірою обумовила мінливий характер розвитку його стилю.

Наступні розділи послідовно відображають еволюцію симфонічного мислення Е. Елгара. У Другому розділі аналізуються композиції, які дослідник відносить до етапу «спроб» та «успіху» («Танці для Повікської лікарні», Варіації «Енігма», концертні увертюри «Коккейн» та «На Півдні (Алассіо)»), у Третьому – твори етапу зрілості або «реалізації» (Перша Симфонія, Скрипковий концерт), а в Четвертому розділі розглядаються партитури пізнього етапу, «переосмислення» (Друга симфонія, Симфонічний етюд «Фальстаф», Віолончельний концерт). Висновки повною мірою підтверджують цілісність реалізації концепції дисертаційного дослідження.

Уважне ознайомлення з дисертацією переконує у солідній фаховій підготовці здобувача: ґрунтовному знанні історії музики, зокрема й, англійської музичної культури, глибокому розумінні соціокультурних, художньо-естетичних та жанрово-стильових процесів у музичному мистецтві XIX – XX століття, чіткій орієнтації у полі різнорідних, часто протилежних позицій щодо категорії «національного» в музиці, коректному оперуванні інформацією з різних галузей знань (історії, естетики, культурології, психології, літературознавства, музикознавства).

Текст роботи відображає належний рівень наукової культури автора: грамотність і коректність формулювань, доступність та водночас ємність висловлювань, уміння органічно поєднувати дедуктивний та індуктивний методи аналізу, відтак відсутність як гіперболізованого теоретизування, так і емпіричної описовості.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження забезпечується вдало обраною дослідником методологічною стратегією, в якій виокремлюються такі засади та підходи:

- ретельне опрацювання зарубіжної та вітчизняної наукової літератури широкого гуманітарного профілю, довідникових та публіцистичних видань;
- детальний музикознавчий аналіз значного обсягу різножанрових оркестрових творів Е. Елгара;
- оперування оптимальним комплексом загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких історико-типологічний, історико-еволюційний, стильовий, жанровий, структурно-композиційний, музично-мовний, драматургічний, компаративний;
- унаочнення аналітичних роздумів та висновків ілюстративним матеріалом (Додатки), що увиразнює достовірність результатів дослідження.

Повнота викладу основних результатів у наукових публікаціях. Дисертація п. Лисички пройшла достатню апробацію відповідно до вимог, які висуваються Міністерством освіти і науки України. Результати дослідження викладено у восьми публікаціях одноосібного авторства: чотирьох статтях, надрукованих у вітчизняному фаховому виданні категорії «Б» («Аспекти історичного музикознавства»), та у чотирьох публікаціях тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. В усіх означених матеріалах репрезентовано основні ідеї дисертаційного дослідження.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Викладені у дисертації та апробаційних статтях положення є оригінальними і добре обґрунтованими, що переконує у самостійності

проведеного дослідження. Згідно зі звітом перевірки тексту на електронному сервісі *Unichek*, у роботі не виявлено ані некоректного цитування, ані запозичень. Таким чином, маємо всі підстави констатувати дотримання здобувачем правил академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертації. Загальне позитивне враження, яке склалося у процесі ознайомлення з роботою Олександра Миколайовича, водночас залишає простір для роздумів щодо можливостей подальшого уточнення, розширення й поглиблення окремих її аспектів:

1. Дисертант слушно розглядає оркестрові твори Е. Елгара у стильових координатах пізнього романтизму, аргументуючи прихильністю композитора до розгорнутих симфонічних жанрів з характерними для цього стилю приматом програмності, багатотемністю матеріалу та поемним типом симфонічної драматургії. Водночас у дослідженні постулюється думка про граничний індивідуалізм стилю Е. Елгара, обумовлений, зокрема, якісним переосмисленням традицій Р. Вагнера, під знаком яких, як відомо, розвивалося музичне мистецтво модернізму. Звертаючи увагу на такі інноваційні жанрово-стилістичні риси симфонічної музики митця, як ліризація жанру у Другій симфонії (с.172), тенденція до тембрового оновлення оркестру (включення органу до партитури «Енігми»), «вільне оперування формотворенням, послаблення функціональної гармонії та намічений рух до 12-тоновості» у «Фальстафі» (с. 182), гармонічне багатство «еліптичних ланцюжків септакордів» Віолончельного концерту (с. 184), п. Олександр, при цьому, даремно уникає терміну «модернізм».

Результати детального аналізу творів Е. Елгара якраз переконують у доцільності атрибутувати еволюційну траєкторію його оркестрового стилю від пізнього романтизму до раннього модернізму з пануванням неоромантичних ознак. А оскільки у списку літератури бракує досліджень з проблематики модернізму, принагідно рекомендую шановному здобувачу ознайомитися з монографією Олени Корчової «Музичний модернізм як *Terra Cognita*», в якій цей феномен концептуалізований як перехідна епоха періоду

1880 – 1930-х років. У цій книзі окремий (хоч і невеличкий за обсягом) підрозділ присвячений музиці Новоанглійського ренесансу в контексті модерністських тенденцій перелому XIX – XX століття, яскравим представником якої був «герой» рецензованої дисертації.

2. Дослідження О. Лисички приваблює широкою обізнаністю в історії англійської музичної культури, що дало змогу застосувати комплексний міждисциплінарний підхід в окресленні еволюції творчості Е. Елгара. При цьому, аналіз його оркестрових опусів залишився дещо ізольованим від тогочасного європейського континентального музично-історичного процесу. Вважаю, робота значно б «виграла», якби дослідник розкрив жанрово-стильові особливості творів митця у порівнянні з художніми явищами інших національних культур кінця XIX – початку XX століття. Такий контекст уможливив би яскравіше увиразнити оригінальність стилю Е. Елгара та виявити ступінь його суголосності з тенденціями європейського модернізму.

У зв'язку з цим хотілося б з'ясувати: чи простежуються спільні риси між симфонічним мисленням Е. Елгара та композиторів-сучасників із країн континентальної Європи. Якщо так, то які саме?

3. Хоч автор дисертації констатує наявність характерних для кожного етапу еволюції творчості Е. Елгара показників стилю (Розділи 2, 3, 4), проте не завжди конкретизує свої спостереження чіткими формулюваннями, захоплюючись надто розлогими детальними характеристиками аналітичного матеріалу. *Відповідно, хотілося б дізнатися які стійкі ознаки оригінального стилю композитора виявляються на різних етапах еволюції його симфонічної творчості.*

Викладені міркування, як відзначалося, мають виключно рекомендаційний характер, аніскільки не применшуючи наукової ваги проведеного дослідження – оригінальної, зрілої, концептуально виваженої завершеної праці, яка містить актуальні та перспективні для сучасного музикознавства ідеї.

Загальний висновок. Дисертація Олександра Миколайовича Лисички «Композиторські пошуки Едварда Елгара: етапи творчої еволюції (на матеріалі оркестрових творів)» відповідає пп. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р., затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства, доцент
доцент кафедри музикознавства та музичної освіти
Факультету музичного мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Ольга ЛІГУС